

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТВОРЧОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Storozh O.V. Theoretical and methodological analysis of psychological features of senior school pupils' creative socialization / O.V. Storozh // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufriieva. – Issue 33. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2016. – P. 516–531.

О.В. Сторож. Теоретико-методологічний аналіз психологічних особливостей творчої соціалізації старшокласників. Статтю присвячено дослідженню психологічних особливостей творчої соціалізації старшокласників. Здійснено аналіз наукової літератури, що розкриває зміст поняття «творча соціалізація». Теоретично обґрунтовано, що зміст і структура творчої соціалізації старшокласників базуються на їх вікових особливостях і взаємозв'язку процесів соціалізації і творчого мислення та проявляються у: соціальній творчості, соціальної креативності як вищих формах соціальної активності особистості або суспільства; творчій адаптації як процесі змін, перебудові соціальних ситуацій на основі незахисних адаптивних механізмів; творчій соціалізації як найвищому шаблі соціалізації людини в середовищі.

Запропоновано теоретичну модель як інструмент дослідження психологічних особливостей творчої соціалізації старшокласників через взаємозв'язок складових їх соціалізації і творчого мислення, при високому рівні розвитку яких старшокласник адекватно, швидко реагує на різноманітні зміни соціального середовища, гнучко проявляє себе, пропонуючи саме той творчий продукт, який необхідний і цінний для суспільства, до якого він належить, і таким чином взаємодіє з ним через призму власної творчої самореалізації.

Визначено, що психологічними особливостями творчої соціалізації старшокласників є соціальне визнання, соціальний статус, набуті творчі характеристики, соціальна адаптація, фрустрація, вербальне творче мислення, образне творче мислення, оригінальність тематична.

Розроблено модель-схему типології творчої соціалізації старшокласників. Виділено п'ять типів творчої соціалізації старшокласників: «соціально-нетворчо пасивний» «соціально-нетворчо адаптивний» »;

«соціально-творчо неадаптивний»; «соціально-творчо проміжний»; «соціально-творчо успішний».

Ключові слова: соціалізація, творче мислення, соціальна творчість, соціальна обдарованість, творча адаптація, психологічні особливості, творча соціалізація, старшокласники, типологія.

Е.В. Сторож. Теоретико-методологический анализ психологических особенностей творческой социализации старшеклассников. Стаття посвящена исследованию психологических особенностей творческой социализации старшеклассников. Осуществлён анализ научной литературы, который раскрывает суть понятия «творческая социализация». Теоретически обосновано, что содержание и структура творческой социализации старшеклассников базируется на их возрастных особенностях и взаимосвязи процессов социализации и творческого мышления и проявляются в: социальном творчестве, социальной креативности как высших формах социальной активности личности или общества; творческой адаптации как процессе изменений, перестройке социальных ситуаций на основании незащитных адаптивных механизмов; творческой социализации как высшей ступени социализации человека в среде.

Предложенная теоретическая модель как инструмент исследования психологических особенностей творческой социализации старшеклассников через взаимосвязь составляющих их социализации и творческого мышления, при высоком уровне развития которых старшеклассник адекватно, быстро реагирует на различные изменения социальной среды, гибко проявляет себя, предлагая именно тот творческий продукт, который необходим и ценен для общества, к которому он принадлежит, и таким образом взаимодействует с ним через призму собственной творческой самореализации.

Указано, что психологическими особенностями творческой социализации старшеклассников является социальное признание, социальный статус, приобретённые творческие характеристики, социальная адаптация, фрустрация, вербальное творческое мышление, обильное творческое мышление, оригинальность тематическая.

Разработана модель-схема типологии творческой социализации старшеклассников. Выделено пять типов творческой социализации старшеклассников: «социально-нетворческий пассивный тип социализации», «социально-нетворческий адаптивный тип социализации», «социально-творческий неадаптивный тип социализации», «социально-творческий промежуточный тип социализации», «социально-творческий успешный тип социализации».

Ключевые слова: социализация, творческое мышление, социальное творчество, социальная одарённость, творческая адаптация, психологические особенности, творческая социализация, старшеклассники, типологія.

Постановка проблеми. Різноманітні зміни, які протікають у сучасному суспільстві сприяють прискоренню темпів соціаль-

ної динаміки, перетворення старих і виникнення нових соціальних структур, трансформації соціальних ідеалів і цінностей, що неминує задають нові параметри протікання соціалізації, пред'являючи до суб'єкта підвищені вимоги у формуванні нових моделей соціальної поведінки. Для вирішення існуючих соціальних, екологічних, економічних, культурних і політичних проблем, які характерні сучасній дійсності, потрібні активні творчо мислячі особи. У зв'язку з цим сучасним суспільством пред'являються підвищені вимоги до молодого покоління, зокрема юнацтва. Здібність молодих до несподіваного погляду на природу речей, що склалася, їх розкутість і сприйнятливість до нестандартних підходів у вирішенні проблем – це величезний капітал суспільства. В умовах, коли кожна людина повинна бути конкурентоздатною на ринку праці, лише творчий підхід до будь-якої справи допоможе людині зайняти своє гідне місце в житті [12].

Проблемі соціалізації особистості присвячена велика кількість вітчизняних і зарубіжних досліджень. Відносно недостатньо розробленою є проблема творчої соціалізації особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз теоретико-методологічних підходів дослідження поняття «соціалізація» засвідчує, що виокремлюються два основних напрямки дослідження процесу соціалізації: *біогенетичний* (А. Гезелл, Е. Геккель, Ч. Дарвін, Дж. Холл) і *соціогенетичний* (А. Бандура, Р. Бенедикт, Л. Колберг, М. Мід, Ж. Піаже). Підкреслено, що всі існуючі концепції в дослідженні процесу соціалізації розглядаються з точки зору двох гілок: *американської* (Ф. Гіддінгс) і *французької* (Г. Тард) [10; 13]. Зазначено, що провідні психологічні концепції і моделі соціалізації особистості сформувалися зарубіжними та вітчизняними вченими у руслі трьох основних підходів: *культурантропології, соціології і психології*. Процес соціалізації в рамках *культурантропології* розглядається як автоматичний, завдяки якому індивід сприймає культуру в міру свого розвитку, тобто є її пасивним споживачем (Ф. Боас, Р. Бенедикт, И. Эйбл-Эйбесфельд, В. Малиновський, М. Мід, Р. Ронер, Б. Уайтінг, Дж. Уайтінг). *Соціологічний підхід* до проблеми соціалізації ставить вагомий акцент саме на ролі суспільства в розвитку особистості, її свідомості і самосвідомості. Індивіду необхідно пристосуватися до соціального середовища, засвоїти відповідні ролі і закріпити їх в соціальному досвіді (Дж. Дьюї, Е. Дюркгейм, В. Кукарц, Ч. Кулі, Дж. Мід, Т. Парсонс). *Психологічний підхід* до проблеми соціалізації надає вагому роль цілісності вирі-

шення взаємовідношень індивід – суспільство. Основна увага приділяється індивідуальності, соціальному навчанню, системі заохочень і покарань, соціальному досвіду, діяльності, самореалізації, самоактуалізації та інтеграції всіх процесів (А. Адлер, Г. Андреева, А. Бандура, Л. Виготський, Д. Ельконін, Е. Еріксон, Л. Колберг, К. Левін, А. Леонт'єв, А. Маслоу, В. Москаленко, Г. Олпорт, Ж. Піаже, К. Роджерс, Дж. Роттер, З. Фрейд, Е. Фром, В.Циба та інші) [11; 12].

З теоретичного аналізу випливає, що *соціалізація* виступає процесом адаптації, результатом засвоєння, набуття й активного відтворення індивідом соціального досвіду, групових норм, знань, цінностей, компетентності, системи соціальних ролей, зв'язків і відношень в умовах невизначених соціальних ситуацій, що призводить до систематизації, конструювання, інтегрування індивідом образу світу, частиною якого є уявлення про самого себе як частину цього світу, в результаті чого формується соціальна лабільність як головний результат соціалізації, в якій здійснюється творчість людини, її самовизначення.

Разом з тим підкреслимо відсутність чіткої концепції успішної соціалізації особистості, також мало приділено уваги питанню взаємозв'язку соціалізації та творчості особистості, зокрема в старшому шкільному віці, що стало **методом нашого дослідження** – здійснити *теоретико-методологічний аналіз психологічних особливостей творчої соціалізації старшокласників*.

Виклад основного теоретичного матеріалу дослідження. Значна увага у статті приділяється змісту і дослідженню взаємозв'язку двох явищ: соціалізації і творчості (зокрема творчого мислення). У соціально-психологічній літературі можна зустріти розмежування процесу соціалізації на *пасивну* й *активну дію*. Пасивна дія (пасивна соціалізація) передбачає пристосування індивіда до середовища, до життя як вже до поставленої суспільством задачі, тобто підкорення під уже існуючі умови; а активна дія (активна соціалізація) передбачає творчу активну зміну середовища, формування середовища під себе, прояв перетворювально-творчої поведінки з відношенням до життя як до творчої задачі і підкорення оточення своїм потребам (Г. Алдер, Г. О. Балл, Г. С. Батищев, Н. Ф. Голованова, В. Н. Дружинін, О. Г. Карпенко, О. Музика, Л. С. Смолінчук, В. Т. Циба, В. С. Юркевич). Іншу важливу особливість взаємозв'язку двох явищ – соціалізації і творчого мислення – в науковій літературі слід представити у таких поняттях, як: «*соціальна творчість*», «*соціальна креативність*», «*соціальна обдарованість*», «*інте-*

грована творчість», що є вищою формою соціальної активності особистості або суспільства, специфічним видом творчості, який виражається в здатності індивіда до генералізації ідей в площині соціальної проблематики, в процесі різноманітних соціальних взаємодій, спроможність особи здійснювати суттєві перетворення в об'єкті активності (його моделі) з метою їх активного пізнання та реструктуралізації (Т. Н. Балабанова, Є. І. Власова, Л. Б. Єрмолаєва-Томіна, Е. Ландау, О. І. Ніколаєва, О. І. Кульчицька, Р. О. Семенова, О. Ю. Тургенева) [1-8].

Наступний науковий аналіз розкриває інший взаємозв'язок процесів соціалізації і творчості особистості, де вони в рівних позиціях взаємодіють один з одним на високому інтегральному щаблі, що призводить до перетворення, переконоструювання особистістю сталого соціального режиму на більш новий і вдалий з урахуванням нових законів і норм функціонування в ньому. Дослідженню цього феномена присвячено мало робіт, проте певні напрацювання присутні та відображаються в поняттях «*творча адаптація*», «*творча дезадаптація*», «*життєтворча адаптованість*». Сутність процесу *творчої адаптації* розкривається в самозмінах і змінах, перебудовах соціальних ситуацій на підставі незахисних адаптивних механізмів та створення умов для нової цілеспрямованої, продуктивної, творчої діяльності, яка приймається і позитивно оцінюється соціумом; тобто нова швидка й оригінальна адаптація до швидкоплинного оточуючого світу (А. Налчаджян, К. Роджерс, В. М. Ямницький) [9; 11; 12; 15].

Аналіз новітніх досліджень взаємозв'язку двох процесів: соціалізації і творчого мислення дозволив виокремити поняття «*творчої соціалізації*», яке недавно з'явилось у вітчизняних (О. А. Туріна) і зарубіжних (Л. В. Коломийченко) дослідженнях. Суть процесу *творчої соціалізації* виражається у найвищому щаблі соціалізації людини в середовищі – активне входження особи у світ суспільства шляхом творчо-перетворюючої дії задля позитивної зміни в процесі освоєння традицій, норм і цінностей культури [14].

Творча соціалізація особистості відбувається завдяки індивідуальній творчій діяльності, продуктам окремих творів мистецтва, національним і регіональним стилям, певним художнім течіям, епохам і культурам. Отже, феномен *творчої соціалізації* існує на перехресті двох понять – *творчість* і *соціалізація*, кожне з яких має високий культурний потенціал із достатньо потужним спектром адаптаційних механізмів [12].

Підсумовуючи, слід сказати, що нами був проведений теоретико-методологічний аналіз наукових праць, підходів, концепцій, які висвітлювали взаємозв'язок складових соціалізації (соціальна адаптація, фрустрація) і творчого мислення (оригінальне, нестандартне мислення). На його основі було виявлено взаємозалежність розвитку соціального середовища від творчих звершень особистості, і, навпаки, реалізація творчих задумів особистості – від суспільного простору. Ця взаємозалежність розглядалася через призму процесів пасивної і активної соціалізації, соціальної творчості, соціальної креативності, соціальної обдарованості, творчої адаптації, життєтворчої адаптованості і творчої соціалізації. Наявність такого теоретичного зв'язку дає підстави для виявлення і визначення особливостей творчої соціалізації особистості старшокласника.

Слід зазначити, що соціальні зміни, які відбуваються в нашому суспільстві, впливають на всі складові і хід соціалізації старшокласників. Трансформаційні процеси можна розглядати на соцієтальному, соціально-психологічному і особистісному рівнях [12].

За теоретичним аналізом зарубіжних і вітчизняних вчених, у старшому шкільному віці головною лінією стає соціальний розвиток і творче самовдосконалення. Соціалізація старшокласників опосередкована віковими та психологічними особливостями юності, до яких, у першу чергу, відноситься структурування самосвідомості (Г. С. Абрамова, Г. М. Андреева, Л. І. Божович, Д. Б. Ельконін, Е. Еріксон, Дж. Роджерс, О. В. Скрипченко), перехід на якісно новий рівень моральної свідомості (М. Й. Боришевський); розвиток інтелекту (Ж. П'яже, О. О. Реан), розвиток творчого мислення (В. М. Дружинін, Г. С. Костюк, М. С. Лейтес, В. О. Моляко, О. Д. Музика, І. П. Павлов, М. Парлоф, В. В. Рибалко, В. А. Роменець), формування характеру (О. І. Лічко), цілепокладання (Ю. М. Швалб), самооцінка (І. Ю. Кулагіна), соціальний статус (С. Д. Максименко, Дж. Морено, Т. Д. Щербан), становлення особистісного самовизначення (Т. Д. Драгунова, Д. Б. Ельконін, Л. С. Славина). У процесі соціалізації юнак переходить з позиції реципієнта соціальних впливів до позиції активного суб'єкта, тобто активно відтворює соціальні норми та відношення за рахунок діяльності і творчої реалізації [10; 12].

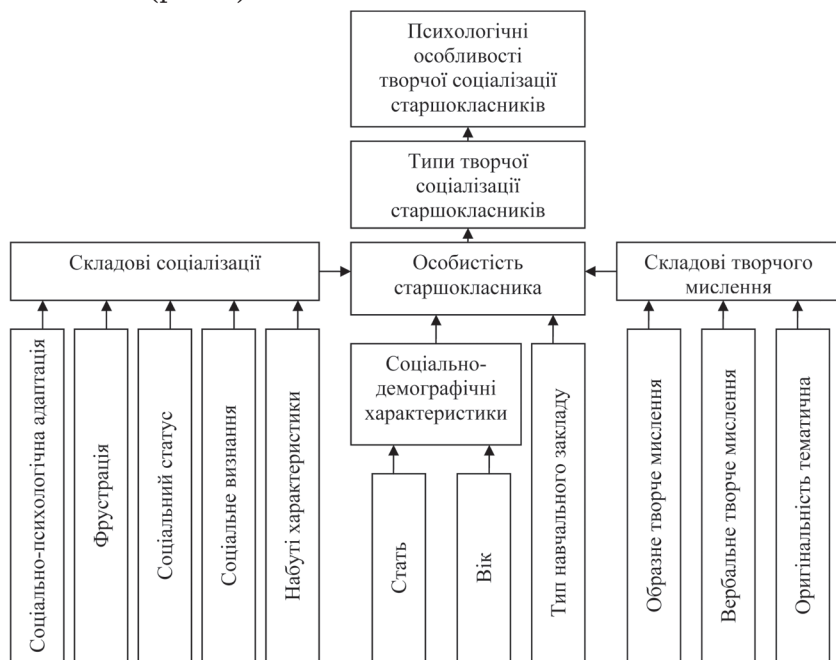
Більше того, старший шкільний вік характерний творчим підходом до життя: *творчою позицією* (здатність гнучко, відкрито і самостійно ставитися до ситуації з адекватним настроєм до

отримання оптимального результату для обох сторін); *творчим втіленням* (специфічне розкриття особистістю своїх ресурсів на виклик зовнішнього оточення, що дає їй змогу глибше розкрити своє «Я» у ситуації контакту з іншими); *творчою продукцією* – результат, уміння особистості з відомих схем, алгоритмів у діяльності і спілкуванні створити свій спосіб впливу на інших і керування ситуацією [10].

Здійснений аналіз показав, що успішна соціальна ситуація розвитку старшокласників залежить від основних складових соціалізації: *соціальне визнання, соціальний статус, соціальна адаптація, фрустрація, набуті характеристики*; і розвитку складових *образного і вербального творчого мислення*.

Отже, узагальнюючи попередній проведений теоретичний аналіз та спираючись на погляди сучасних вчених щодо розмежування процесу соціалізації на *пасивну і активну дію* (Г. Алдер, Г. С. Батищев, Н. Ф. Голованова, В. М. Дружинін, О. Г. Карпенко, В. А. Роменець, Л. С. Смолінчук, В. С. Юркевич, І. Якиманська), на розробки понять *соціальної творчості, соціальної креативності, соціальної обдарованості* (Т. Н. Балобанова, О. І. Власова, Л. Б. Єрмолаєва-Томіна, Е. Ландау, О. І. Ніколаєва, О. І. Кульчицька, Л. В. Попова, Р. О. Семенова, О. Ю. Тургенєва) і можливих варіантів *творчої адаптації* (А. А. Налчаджян, К. Роджерс, В. М. Ямницький), на вікові особливості студентів (М. Й. Борішевський, Г. С. Костюк, С. Д. Максименко, В. В. Рибалка, В. А. Роменець, Ю. М. Швалб та ін.); на ідеї *соціалізації*, з одного боку, 1) адаптивну концепцію соціалізації особистості (Дж. Дьюї, В. Кукартц), за якою вона ґрунтується на процесі адаптації, пристосування до оточуючої дійсності; 2) гуманістичну концепцію соціалізації (А. Маслоу, Г. Олпорт, Дж. Роджерс), за якою соціалізація базується на природженому прагненні особистості до самореалізації; 3) культурно-діяльну концепцію (Г. М. Андрєєва, Л. С. Виготський, М. Н. Корнев, В. В. Москаленко, В. Т. Циба), згідно якої соціалізація відбувається як розширення «набору» діяльностей; і на ідеї *творчості*, з другого боку, – 1) на основі дослідження процесів соціально-психологічної адаптації (А. А. Налчаджян), за яким творча адаптація особистості здійснюється в результаті зміни соціальної ситуації на підставі незахисних адаптивних механізмів; 2) на основі інтегративного підходу дослідження життєтворчості особистості (В. М. Ямницький), за яким життєтворча активність особистості розкриває взаємозв'язок між процесами адаптації й творчості на рівні самореалізації; 3) на основі кон-

цепції творчої діяльності (В. О. Моляко), за якою здійснюється успішне творче рішення нових проблем, подолання утруднень, безвихідних положень, нестандартних ситуацій; 4) на підходах дослідження творчої соціалізації (Л. В. Коломийченко, О. А. Туріна), згідно з якими відбувається активне входження особистості у світ суспільства шляхом творчо-перетворюючої дії задля позитивної зміни в процесі освоєння традицій, норм і цінностей культури, нами було розроблено теоретичну модель як інструмент дослідження взаємозв'язку між складовими соціалізації і творчого мислення старшокласників – так звана модель *психологічних особливостей творчої соціалізації старшокласників* (рис. 1).

Рис. 1. Модель психологічних особливостей творчої соціалізації старшокласників

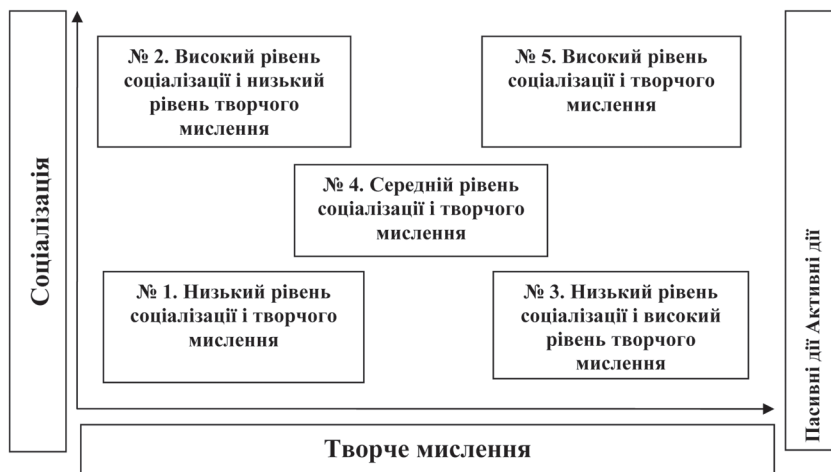
Аналізуючи нашу модель *творчої соціалізації* (рис. 1), варто прослідкувати роль впливу двох сторін психологічних процесів: соціалізації і творчого мислення один на одного, умовний результат яких дає можливість старшокласнику перебувати в стані *творчої соціалізації*.

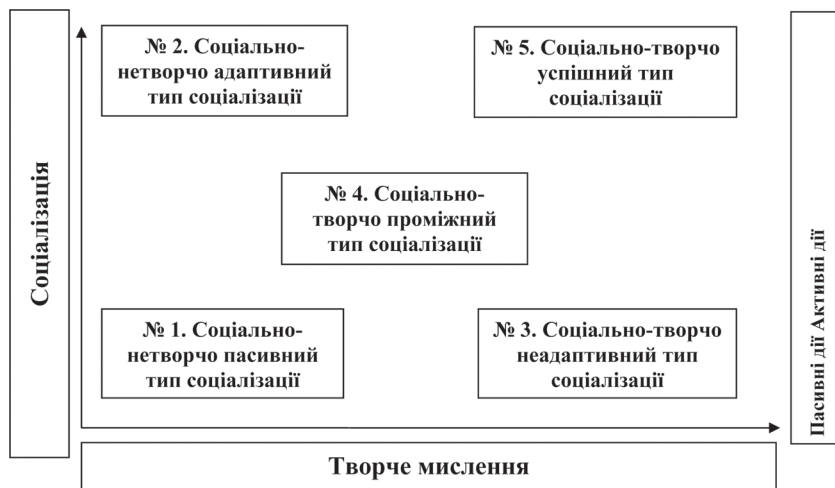
Зазначена модель містить такі основні складові (блоки): 1. Блок «Особистість старшокласника»; 2. Блок «Соціально-демографічні характеристики»; 3. Блок «Тип навчального закладу»; 4. Блок «Складові соціалізації» (соціально-психологічна адаптація, фрустрація, соціальний статус, соціальне визнання, набуті характеристики); 5. Блок «Складові творчого мислення» (образне творче мислення, вербальне творче мислення, оригінальність тематична); 6. Блок «Типи творчої соціалізації старшокласників»; 7. Блок «Психологічні особливості творчої соціалізації старшокласників» [12].

Моделлю передбачено, що в результаті взаємозв'язку соціально-психологічних (*складових соціалізацій*: соціально-психологічної адаптації, фрустрації, соціального статусу, соціального визнання, набутих творчих характеристик), психологічних (*складових творчого мислення*: образного і вербального творчого мислення, оригінальності тематичної), соціально-демографічних (стать, вік) і соціальних (тип навчального закладу) характеристик виділяються різні типи творчої соціалізації старшокласників, які були виявлені на основі узагальнення наукової літератури з проблем соціалізації і творчого мислення особистості у старшому шкільному віці, а згодом підтверджені й експериментально. Тому, спираючись на *складові творчої соціалізації старшокласників*, на відомі типології (Т. Н. Балобанова, О. І. Власова, М. Воллах і Н. Коган, В. М. Дружиніним, Є. П. Ільїн, В. М. Красновський, О. Ф. Лазурський, Е. Ландау, Р. Лірі, І. Г. Малкіна – Пих, В. О. Моляко, О. І. Ніколаєва, Н. І. Пов'якель, Т. М. Розова, О. О. Реан, Л. С. Смолінчук, Т. М. Третяк, П. Тюрін, В. Т. Циба, В. М. Ямницький [2; 3; 5; 7; 8; 11; 13; 15]) була створена *модель-схема взаємозв'язку складових соціалізації і творчого мислення старшокласників* на основі використання Сітки К. Томаса – Р. Кілмена (рис. 2).

Згідно моделі-схеми (рис. 2) на осі *соціалізація* відображено рівень набуття соціальних норм, законів, правил і наслідування; на осі *творче мислення* відображено творчі можливості старшокласників. У результаті взаємодії між собою двох складових, відображених на осях в контексті пасивних і активних дій виокремлюється 5 типів творчої соціалізації старшокласників. З огляду на теоретичний аналіз типології творчої соціалізації старшокласників [12; 13], слід припустити можливі типи, враховуючи співвідношення рівнів прояву соціалізації і творчого мислення старшокласників, надаючи їм змістовну характеристику (рис. 3).

Рис. 2. Модель-схема взаємозв'язку складових соціалізації і творчого мислення старшокласників за сіткою К. Томаса – Р. Кілмена

Рис. 3. Модель-схема типології творчої соціалізації старшокласників

Так званий перший тип №1 – *Соціально-нетворчо пасивний тип соціалізації особистості* – низький рівень соціалізації особистості (проявляється дезадаптивність, неприйняття себе та інших, залежність від інших, емоційний дискомфорт, екстер-

нальність; відсутні риси характеру ризику, цікавості; низький або середній соціальний статус; соціальне визнання відсутнє; присутня фрустраційність, переважно екстрапунітивні реакції і інтропунітивні реакції) і низький рівень творчого мислення (образне і вербальне творче мислення знаходиться на низькому рівні; частота зустрічі оригінальних ідей знаходиться в межах стереотипного мислення) [1-8; 11; 13].

Наступний тип № 2 – *Соціально-нетворчо адаптивний тип соціалізації особистості* – високий рівень соціалізації особистості (присутня адаптивність, прийняття себе та інших, емоційний комфорт, переважає екстернальність; набуті відповідні соціально бажані риси характеру; середній соціальний статус; середнє або низьке визнання; фрустраційність відповідає нормі, переважають імпульсивні реакції) і низький рівень творчого мислення (образне і вербальне творче мислення знаходиться на низькому рівні; частота зустрічі оригінальних ідей знаходиться в межах стереотипного мислення) [1-7; 11; 12; 13].

Досить важливим типом виступає №3 – *Соціально-творчо неадаптивний тип соціалізації особистості* – низький рівень соціалізації особистості (проявляється дезадаптивність, неприйняття себе, залежність від інших, емоційний дискомфорт, інтернальність; відсутня риса характеру ризику, присутня – цікавості, складні ідеї; низький або середній соціальний статус; соціальне визнання відсутнє зовсім або різко виявляється; присутня фрустраційність, переважно інтропунітивні реакції) і високий рівень розвитку творчого мислення (образне і вербальне творче мислення знаходиться на високому рівні; частота зустрічі оригінальних ідей переважає в межах оригінального, нестандартного мислення). Даний тип є **двох видів**: **А**. Ті, які зорієнтовані на свій внутрішній світ і є невротичними, конформними, інтернальними. **Б**. Ті, які зорієнтовані на зовнішньо-внутрішній світ, є неконформні, агресивні, «білі ворони», екстернальні [1-9; 13].

Наступний тип №4 – *Соціально-творчо проміжний тип соціалізації особистості* – середній рівень соціалізації особистості (переважно адаптивний, прийняття себе, переважає емоційний комфорт, залежність від інших, прагнення до домінування, середній рівень інтернальності; присутні частково риси характеру ризикованості, допитливості, прагнення до вирішення складних ідей; середній, іноді високий соціальний статус; соціальне визнання в межах норми; фрустраційні прояви коливаються від екстрапунітивних до імпульсивних реакцій) і середній рівень

розвитку творчого мислення (образне і вербальне творче мислення знаходиться на середньому рівні; частота зустрічі оригінальних ідей переважає в межах норми нестандартного мислення) [1-13].

Найважливіший тип творчої соціалізації це №5 – *Соціально-творчо успішний тип соціалізації особистості* – високий рівень соціалізації особистості (адаптивність, прийняття себе і інших, інтернальність, емоційний комфорт, домінантність; набуті риси характеру: цікавість, допитливість, ризикованість, виражати і вирішувати складні ідеї; високий соціальний статус як у навчанні, так і в житті; соціальне визнання; фрустраційність – домінування імпульсивних реакцій, де-не-де екстрапульсивні реакції) і високий рівень розвитку творчого мислення (образне і вербальне творче мислення знаходиться на високому рівні; частота зустрічі оригінальних ідей переважає в межах оригінально-го, нестандартного мислення) [1-15].

Дана типологія творчої соціалізації старшокласників дозволяє виявити й обґрунтувати психологічні особливості творчої соціалізації старшокласників (*соціальне визнання, соціальний статус, набуті творчі характеристики, соціальна адаптація, фрустрація, вербальне творче мислення, образне творче мислення, оригінальність тематична*).

Згідно із зазначеною моделлю при високому рівні розвитку складових соціалізації і творчого мислення процес *творчої соціалізації* характеризується тим, що старшокласник адекватно, швидко реагує на різноманітні зміни соціального середовища, гнучко проявляє себе, пропонуючи саме той творчий продукт, який необхідний і цінний для суспільства, до якого він належить, і таким чином взаємодіє з ним через призму власної творчої самореалізації. Творча соціалізація має стадійний характер, детермінований віком, статтю. Оскільки старшокласник вступає у другу фазу розвитку творчого мислення, яка ґрунтується на самовизначенні, творчій реалізації і професійній спрямованості, тому, саме вони можуть досягати найвищого рівня розвитку творчої соціалізації.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок з цього напрямку. Теоретично обґрунтовано, що зміст і структура творчої соціалізації особистості базуються на її вікових особливостях і взаємозв'язку процесів соціалізації і творчого мислення та проявляються у: соціальній творчості, соціальній креативності як вищих формах соціальної активності особистості або суспільства; творчій адаптації як процесі змін, перебудові

соціальних ситуацій на основі незахисних адаптивних механізмів; творчій соціалізації як найвищому щаблі соціалізації людини в середовищі.

Встановлено, що творча соціалізація старшокласників – це процес стійкої, загальної адаптованості на підставі активізації незахисних адаптаційних механізмів психіки, що призводить до систематизації, конструювання, інтегрування старшокласником образу світу, структурним компонентом якого є уявлення про самого себе як частину цього світу, який тісно пов'язаний із детермінуючими складовими творчого мислення, що проявляється у майстерності, винахідливості і творенні нових і корисних продуктів діяльності, а також у соціальній лабільності, в якій здійснюється творчість старшокласника, його самовизначення.

Вказано, що психологічними особливостями творчої соціалізації старшокласників є *соціальне визнання, соціальний статус, набуті творчі характеристики, соціальна адаптація, фрустрація, вербальне творче мислення, образне творче мислення, оригінальність тематична.*

Здійснене теоретичне дослідження творчої соціалізації старшокласників відкриває *перспективи* для подальшого вивчення проблеми *творчої соціалізації особистості* на всіх вікових етапах та у будь-яких соціальних сферах життя людини. Автор вбачає їх у розробці моделі психологічного консультування творчої молоді, а також у створенні програми підготовки шкільних психологів для надання психологічної допомоги дітям різних вікових категорій з проблеми творчої соціалізації у сучасному інформаційному суспільстві.

Список використаних джерел

1. Алдер Г. СҚ, или Мускулы творческого интеллекта / Гарри Алдер ; пер. с англ. С. Потапенко. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 2004. – 496 с.
2. Балобанова Т. Н. Развитие творческой активности личности в системе высшего образования : дис. ... канд. социол. наук : 22.00.06 / Татьяна Николаевна Балобанова ; Кур. гос. техн. ун-т. – Курск, 1999. – 229 с.
3. Власова Е. И. Социальная креативность в структуре интеллекта социально одаренной личности / Е. И. Власова // Психология одаренности. – К., 1996. – С. 82–91.
4. Голованова Н. Ф. Социализация и воспитание ребенка : учеб. пособ. для ст. высших учебных заведений / Н. Ф. Голованова. – СПб. : Речь, 2004. – 272 с.

5. Дружинин В. Н. Психология общих способностей / В. Н. Дружинин. – СПб. : Питер, 1999. – 368 с.
6. Ермолаева-Томина Л. Б. Креативность как реализация потенциальных возможностей человека / Л. Б. Ермолаева-Томина // Современные технологии обучения художественно-графическим дисциплинам : сборник. – М. : Прометей, 2001.
7. Ландау Э. Одарённость требует мужества : психологическое сопровождение одарённого ребёнка / Э. Ландау ; пер. с нем. А. П. Голубева ; науч. ред. рус. текста Н. М. Назарова. – М. : Академия, 2002. – 144 с.
8. Моляко В. А. Творческая конструкторология (пролегомены) / В. А. Моляко. – К. : Освіта України, 2007. – 388 с.
9. Налчаджян А. А. Социально-психическая адаптация личности (Формы, механизмы и стратегии) / А. А. Налчаджян. – Ереван : Изд-во АН АрмССР, 1988. – 263 с.
10. Полякова Г. Шляхи в творчість / Г. Полякова // Психолог. – 2003. – № 39 (87). – С. 1–4.
11. Реан А. А. Психология адаптации личности. Анализ. Теория. Практика / А. А. Реан, А. Р. Кудашев, А. А. Баранов. – СПб. : Прайм-Еврознак, 2006. – 479 с.
12. Сторож О. В. Психологічні особливості творчої соціалізації старшокласників : дис. ...канд. психол. наук. : 19.00.01/ Олена Василівна Сторож. – К., 2011. – 358 с.
13. Сторож О. В. Теоретико-методологічний аналіз типології творчої соціалізації особистості / О. В. Сторож // Актуальні проблеми психології. Т. 1. Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія / за ред. : С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – К. : Вид-во А.С.К., 2012. – Вип. 34. – С. 387–392.
14. Туріна О. А. Культуротворчі чинники творчої соціалізації особи / О.А.Туріна // Вісник Книжкової палати. – 2011. – № 1. – С. 35–40.
15. Ямницький В. М. Психологія життєтворчої активності особистості : монографія / В. М. Ямницький. – Одеса : СВД Черкасов М. П. ; Рівне : РДГУ, 2004. – 360 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Alder G. CQ, ili Muskuly tvorcheskogo intellekta / Garri Alder; per. s angl. S. Potapenko. – М. : FAIR-PRESS, 2004. – 496 s.

2. Balobanova T. N. Razvitie tvorcheskoy aktivnosti lichnosti v sisteme vysshego obrazovaniya : dis. ... kand. sociol. nauk : 22.00.06 / Tat'yana Nikolaevna Balobanova ; Kur. gos. tehn. un-t. – Kursk, 1999. – 229 s.
3. Vlasova E. I. Social'naja kreativnost' v strukture intellekta social'no odarennoj lichnosti / E. I. Vlasova // Psihologija odarennosti. – K., 1996. – S. 82–91.
4. Golovanova N. F. Socializacija i vospitanie rebenka : ucheb. posob. dlja st. vysshih uchebnyh zavedenij / N. F. Golovanova. – SPb. : Rech', 2004. – 272 s.
5. Druzhinin V. N. Psihologija obshhijh sposobnostej / V. N. Druzhinin. – SPb. : Piter, 1999. – 368 s.
6. Ermolaeva-Tomina L. B. Kreativnost' kak realizacija potencial'nyh vozmozhnostej cheloveka / L. B. Ermolaeva-Tomina // Sovremennye tehnologii obuchenija hudozhestvenno-graficheskim disciplinam : sbornik. – M. : Prometej, 2001.
7. Landau Je. Odarennost' trebuet muzhestva : psihologicheskoe soprovozhdenie odarennogo rebenka / Je. Landau ; per. s nem. A. P. Golubeva ; nauch. red. rus. teksta N. M. Nazarova. – M. : Akademija, 2002. – 144 s.
8. Moljako V. A. Tvorcheskaja konstruktologija (prolegomeny) / V. A. Moljako. – K. : Osvita Ukraini, 2007. – 388 s.
9. Nalchadzhjan A. A. Social'no-psihicheskaja adaptacija lichnosti (Formy, mehanizmy i strategii) / A. A. Nalchadzhjan. – Erevan : Izd-vo AN ArmSSR, 1988. – 263 s.
10. Poljakova G. Shljahy v tvorchist' / G. Poljakova // Psycholog. – 2003. – № 39 (87). – S. 1–4.
11. Rean A. A. Psihologija adaptacii lichnosti. Analiz. Teorija. Praktika / A. A. Rean, A. R. Kudashev, A. A. Baranov. – SPb. : Prajm-Evroznak, 2006. – 479 s.
12. Storozh O. V. Psihologichni osoblyvosti tvorchoi' socializacii' starshoklasnykiv : dys. ...kand.. psihol. nauk. : 19.00.01/ Olena Vasylivna Storozh. – K., 2011. – 358 s.
13. Storozh O. V. Teoretyko-metodologichnyj analiz typologii' tvorchoi' socializacii' osobystosti / O. V. Storozh // Aktual'ni problemy psihologii'. T. 1. Organizacijna psihologija. Ekonomichna psihologija. Social'na psihologija / za red. : S.D. Maksymenka, L. M. Karamushky. – K. : Vyd-vo A.S.K., 2012. – Vyp. 34. – S. 387–392.
14. Turina O. A. Kul'turotvorchi chynnyky tvorchoi' socializacii' osoby / O.A.Turina // Visnyk Knyzhkovoi' palaty. – 2011. – № 1. – S. 35–40.

15. Jamnyc'kyj V. M. Psychologija zhyttjetvorchoi' aktyvnosti osobystosti : monografija / V. M. Jamnyc'kyj. – Odesa : SVD Cherkasov M. P. ; Rivne : RDGU, 2004. – 360 s.

O.V. Storozh. Theoretical and methodological analysis of psychological features of senior school pupils' creative socialization. The article deals with the study of psychological features of senior school pupils' creative socialization. The analysis of scientific literature which discloses contents of the concept of «creative socialization» is conducted. It is theoretically grounded that contents and structure of senior school pupils' creative socialization are based on their age features and interconnection of processes of socialization and creative thinking and that they manifest themselves in: social art, social creativity as higher forms of personality or society social activity; creative adaptation as process of alteration, reconstruction of social situations basing on defenseless adaptive mechanisms; creative socialization as the highest level of human socialization in society. Theoretical model is offered as a research tool of psychological features of senior school pupils' creative socialization through interconnection of their socialization components and creative thinking, if a senior school pupil possesses high level of above described components he/she responds quickly and adequately to different alterations of social environment, proves himself/herself flexibly, offers that creative product exactly which is necessary and valuable for society to which he/she belongs and thus he/she cooperates with it through prism of own creative self-fulfillment. It is noted that psychological features of senior school pupils' creative socialization are social recognition, social status, acquired creative characteristics, social adaptation, frustration, verbal creative thinking, imaginative creative thinking, thematical originality. The model-scheme of typology of senior school pupils' creative socialization is developed. Five types of senior school pupils' creative socialization are outlined: «social non-creative passive type of socialization»; «social non-creative adaptive type of socialization»; «social creative non-adaptive type of socialization»; «social creative intermediate type of socialization»; «social creative successful type of socialization».

Key words: socialization, creative thinking, social creativity, social aptness, creative adaptation, psychological features, creative socialization, senior school pupils, typology.

Received February 05, 2016

Revised March 21, 2016

Accepted April 22, 2016